

УДК 338.314:636.03

Т.Ю. Приймачук,
Т.М. Ратошнюк,
кандидати економічних
наук

Т.А. Штанько,
Т.Ю. Сітнікова

Інститут сільського
господарства Полісся НААН

ГАЛУЗЬ ТВАРИННИЦТВА РЕГІОНУ ПОЛІССЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано сучасний стан галузі тваринництва регіону Полісся. Проведено економічну оцінку поточної ситуації, яка створилася на ринку продукції тваринництва. Розглянуто сучасні проблеми галузі тваринництва та окреслено способи їх вирішення.

Ключові слова: галузь тваринництва, поголів'я, тенденції, виробництво, економічна ефективність.

Постановка проблеми. За останні десятиліття, внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин, агропромисловий комплекс України зазнав величезних втрат. Не минули вони і галузь тваринництва, що, в свою чергу, адекватно вплинуло на забезпечення населення найціннішими продуктами харчування, надходження тваринницької сировини на переробні підприємства, грошові доходи населення, його працевлаштування тощо [1, 2].

В аграрному секторі економіки України за роки реформування змінилися форми власності та господарювання, проте проведення аграрної реформи не дало очікуваних результатів, відбувся поступовий занепад сільського господарства — зменшилися не лише обсяги виробництва продукції тваринництва та переробки, а й споживання продуктів тваринного походження [3].

Проблемам підвищення ефективності функціонування галузі тваринництва присвячено значну кількість наукових праць. Вагомий внесок у вирішення цих проблем внесли вчені-аграрники: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, М.Я. Дем'яненко, М.В. Зубець, В.С. Козир, М.П. Коржинський, В.М. Микитюк, В.Я. Месель-Веселяк, В.Я. Олійник, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші дослідники.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження були

наукові праці провідних вітчизняних учених з проблем функціонування та розвитку галузі тваринництва.

Мета досліджень — проведення комплексного аналізу оцінки поточної ситуації та визначення проблем розвитку галузі тваринництва в регіоні Полісся України, а саме: в Житомирській, Волинській, Рівненській та Чернігівській областях. Об'єктом дослідження є процес функціонування галузі тваринництва в регіоні Полісся. В процесі досліджень було використано комплекс методів (статистико-економічний, аналізу та синтезу, монографічний та порівняння), що дало можливість отримати науково обґрунтовані результати.

Результати досліджень. Тваринництво — одна із стратегічних галузей народного господарства України, важлива роль якої пояснюється тим, що господарства, які займаються виробництвом продукції тваринного походження, не лише забезпечують населення незамінними продуктами харчування і є запорукою продовольчої безпеки держави, а й сприяють покращенню соціально-економічного стану працівників та підвищують надходження до бюджету країни. Тваринництво охоплює ряд галузей: скотарство, свинарство, птахівництво та інші [4].

Негативні процеси, які спостерігались в аграрному секторі України, призвели до

складної ситуації в галузі тваринництва регіону Полісся — впродовж 2007–2011 рр. відбулося зменшення поголів'я великої рогатої худоби та свиней в усіх областях регіону, ситуація стала критичною і лише у 2012 р., коли держава дотаційно почала підтримувати цю галузь, стан почав змінюватись на краще (табл. 1).

За п'ять років (2007–2011 рр.) поголів'я великої рогатої худоби на Поліссі скоротилось на 226,8 тис. гол. (21,7%), в т. ч. корів — на 112,3 тис. гол. (17,9%). По Україні ці показники були нижчими, відповідно, 19,4% та 16,6%.

У 2012 р. негативні зміни в динаміці поголів'я великої рогатої худоби вдалося покращити: порівняно з 2011 р. воно збільшилось на 36,4 тис. гол. (4,4%), проте чисельність корів у господарствах усіх категорій в порівнянні з попереднім роком все ж таки зменшилась на 0,7%. На 2,0–1,1% відбувся спад

поголов'я корів, відповідно, в Житомирській та Чернігівській областях.

Тенденція розвитку галузі свинарства за 2007–2012 рр. мала аритмічний характер — поголів'я, то зменшувалось, то зростало. За досліджуваний період поголів'я свиней по Україні збільшилось на 556,8 тис. гол. (7,9%), в зоні Полісся цей показник мав від'ємне значення –59,7 тис. голів. У 2012 р. спостерігався позитивний ріст поголів'я свиней в порівнянні з 2011 р.: в зоні Полісся на 3,1%, по Україні лише на 2,8%.

Позитивні зміни в динаміці на Поліссі спостерігались в галузі птахівництва — за 2007–2012 рр. кількість птиці збільшилась на 3,1 млн гол. або на 16,8%, по Україні — на 26,3%.

Поступове скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней вплинуло на обсяги виробництва продукції тваринництва. У 2010 р. порівняно з 2007 р. виробництво

1. Динаміка поголів'я худоби та птиці в регіоні, тис. голів

Область	Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. у % до 2011 р.
Волинська	ВРХ, усього	242,0	228,4	213,0	191,4	190,1	201,8	106,2
	в т. ч.: корови	143,7	135,3	129,3	123,8	123,2	123,4	100,2
	свині	326,3	309,3	333,4	330,5	295,5	310,1	104,9
	птиця	4311,3	5047,7	5558,2	5513,5	5623,6	5943,5	105,7
Житомирська	ВРХ, усього	287,4	257,4	240,7	224,6	214,7	223,5	104,1
	в т. ч.: корови	173,9	159,2	148,0	142,4	137,2	134,4	98,0
	свині	195,5	174,3	207,1	217,8	187,2	192,5	102,8
	птиця	5338,5	5352,4	5312,8	5545,9	5660,8	5845,3	103,3
Рівненська	ВРХ, усього	221,4	203,7	190,9	174,2	175,2	183,3	104,6
	в т. ч.: корови	137,4	125,9	121,0	115,3	116,3	116,8	100,4
	свині	352,2	321,1	335,1	344,6	339,6	338,2	99,6
	птиця	4564,4	5055,0	5432,5	5686,2	5735,8	5988,7	104,4
Чернігівська	ВРХ, усього	294,8	271,3	257,5	242,8	238,8	246,6	103,3
	в т. ч.: корови	170,0	157,1	147,5	140,6	136,0	134,5	98,9
	свині	246,4	221,9	245,4	244,6	206,6	219,9	106,4
	птиця	4160,4	3711,5	3737,9	3561,9	3691,3	3687,9	99,9
Полісся	ВРХ, усього	1045,6	960,8	902,1	833,0	818,8	855,2	104,4
	в т. ч.: корови	625,0	577,5	545,8	522,1	512,7	509,1	99,3
	свині	1120,4	1026,6	1121,0	1137,5	1028,9	1060,7	103,1
	птиця	18374,6	19166,6	20041,4	20307,5	20711,5	21465,4	103,6
Україна	ВРХ, усього	5490,9	5079,0	4826,7	4494,4	4425,8	4645,9	105,0
	в т. ч.: корови	3095,9	2856,3	2736,5	2631,2	2582,2	2554,3	98,9
	свині	7019,9	6526,0	7576,6	7960,4	7373,2	7576,7	102,8
	птиця, млн гол.	169,3	177,6	191,4	203,0	200,8	213,8	106,5

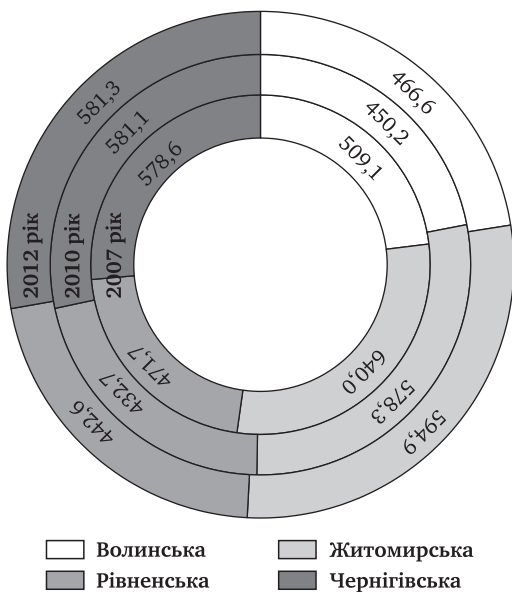

Рис. 1. Виробництво молока по областях зони Полісся, тис. т

молока в регіоні зменшилось на 157,1 тис. т або на 7,2%, але вже у 2012 р., порівняно з 2010 р., молока було вироблено на 43,1 тис. т (2,1%) більше (рис. 1).

Виробництво м'яса (у забійній масі) в регіоні Полісся у 2008–2009 рр. мало негативну тенденцію — за два роки обсяги виробництва продукції зменшилися на 9,6 тис. т або на 4,1%. За останні роки в розвитку галузі намітились позитивні зміни: виробництво всіх видів м'яса у 2012 р., порівняно з 2007 р., збільшилося на 32,3 тис. т або на 13,9%, порівняно з 2010 — на 31,7 тис. т або на 13,6% (рис. 2).

У 2012 р. в зоні Полісся було вироблено 1466,8 млн шт. яєць, що на 105,1 млн шт. (7,7%) більше ніж у 2010 р. та на 159,5 млн шт. (12,2%) більше ніж у 2007 р. (рис. 3).

Виробництво яєць зросло за рахунок збільшення поголів'я птиці, а не за рахунок росту продуктивності курей: продуктивність курей у 2012 р. порівняно з 2009 р. зменшилась на 3,5%, а з 2010 р. — на 2,7%.

Основне завдання галузі тваринництва — забезпечення населення найціннішими продуктами харчування. В таблиці 2 наведено виробництво та споживання продуктів тваринного походження на душу населення по областях Поліського регіону за 2009–2011 рр. На сьогодні потреби населення України в продуктах тваринництва не задоволені. Низька

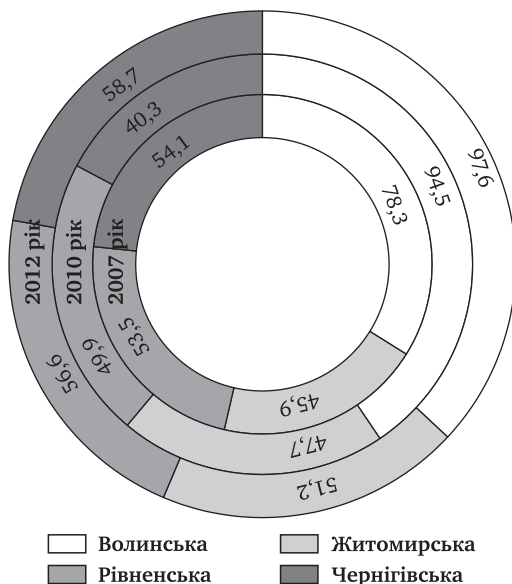

Рис. 2. Виробництво м'яса (в забійній масі) по областях зони Полісся, тис. т

платоспроможність населення призвела до того, що споживання м'яса і м'ясопродуктів за ці роки становило лише 54,0–62,9% від раціональної норми. Найвищі показники споживання м'яса і м'ясопродуктів на душу населення були у Волинській області, а найнижчі — у Чернігівській.

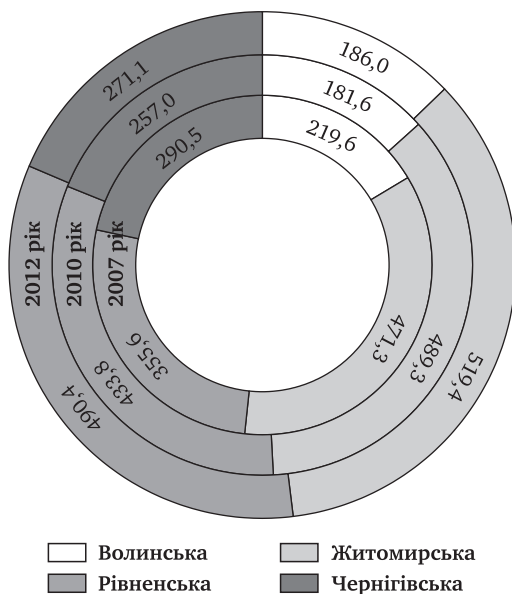

Рис. 3. Виробництво яєць в зоні Полісся, млн шт.

2. Виробництво і споживання продуктів тваринного походження на душу населення у розрахунку на рік [6]

Продукти	Виробництво			Споживання			До раціональної норми споживання*, %		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
<i>Волинська</i>									
М'ясо і м'ясопродукти, кг	85,0	91,1	88,4	48,4	50,2	50,3	60,5	62,8	62,9
Молоко і молокопродукти, кг	445,5	434,2	434,0	247,8	240,1	240,9	68,8	66,7	66,9
Яйця, шт.	177	175	190	219	244	270	75,5	84,1	93,1
<i>Житомирська</i>									
М'ясо і м'ясопродукти, кг	34,3	37,2	38,3	43,8	46,1	45,8	54,8	57,6	57,3
Молоко і молокопродукти, кг	467,0	451,0	446,0	243,9	243,1	233,1	67,8	67,5	64,8
Яйця, шт.	372	382	383	295	307	321	101,7	105,9	110,7
<i>Рівненська</i>									
М'ясо і м'ясопродукти, кг	43,3	43,3	48,0	47,5	48,2	47,9	59,4	60,3	59,9
Молоко і молокопродукти, кг	389,1	375,6	364,3	250,7	246,5	239,0	69,6	68,5	66,4
Яйця, шт.	358	377	387	271	295	308	93,4	101,7	106,2
<i>Чернігівська</i>									
М'ясо і м'ясопродукти, кг	35,9	36,5	35,9	43,2	46,0	44,2	54,0	57,5	55,3
Молоко і молокопродукти, кг	530,5	526,4	529,0	251,4	251,7	241,5	69,8	70,0	67,1
Яйця, шт.	222	233	241	265	286	290	91,4	98,6	100,0

* Раціональна норма споживання м'яса і м'ясопродуктів становить 80 кг на душу населення на рік, молока і молокопродуктів — 360 кг, яєць — 290 шт. [1].

Подібна ситуація спостерігалась у споживанні молока і молокопродуктів: споживання на душу населення у 2011 р. становило 64,8–66,9% від раціональної норми. Найниж-

чий цей показник у Житомирській області, а найвищий — у Чернігівській.

Поряд з цим найвищий рівень споживання продукції тваринного походження мають

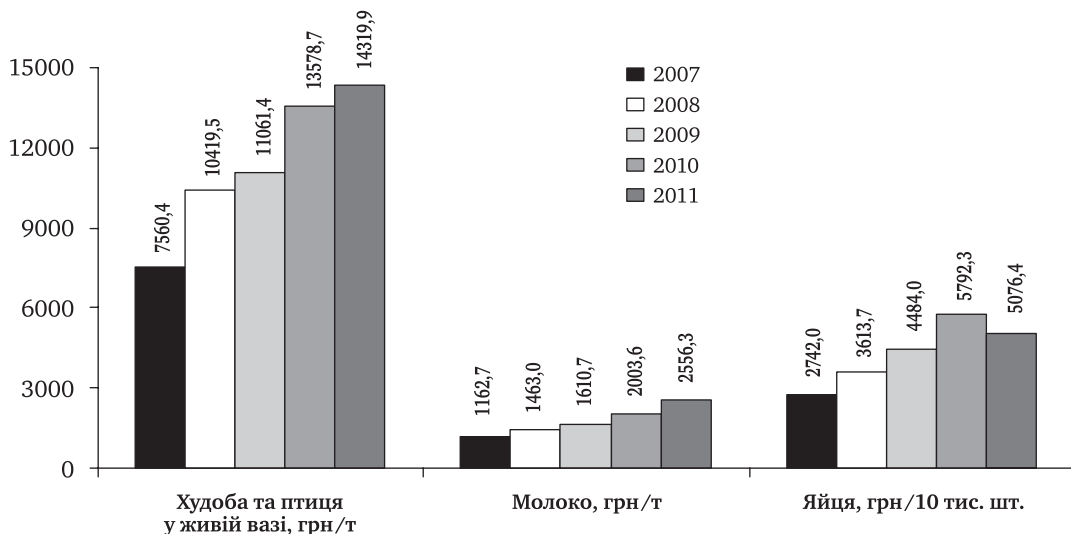

Рис. 4. Динаміка собівартості продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах зони Полісся

яйця. Так, у 2011 р. в усіх областях регіону (крім Волинської) споживання яєць перевищило раціональну норму. Однак слід зазначити, що забезпечити потребу в даній продукції змогли лише в Житомирській та Рівненській областях.

Будь-яка діяльність, в т. ч. виробництво продукції тваринництва, має бути прибутковою, сьогодні ж всеохоплюючою проблемою у формуванні прибутку товаровиробників є собівартість і ціна. Собівартість продукції тваринництва за 2007–2011 рр. мала тенденцію до зростання, зокрема собівартість худоби, птиці у живій вазі та яєць зросла у 1,9 раза, молока — у 2,2 раза (рис. 4). Ціна ж реалізації худоби та птиці (у живій масі), молока і молочних продуктів за цей період підвищилась у 1,8 раза, яєць — у 1,6 раза (рис. 5).

Середньорічні ціни на товари, які використовують у виробництві сільськогосподарської продукції, також мали тенденцію до зростання. Диспаритет цін, що склався в агропромисловому комплексі, не дає можливості сільськогосподарським товаровиробникам вести розширене відтворення, тому процес подальшого реформування галузі ускладнюється [5].

Виробництво продукції тваринництва за досліджуваний період було збитковим, за ви-

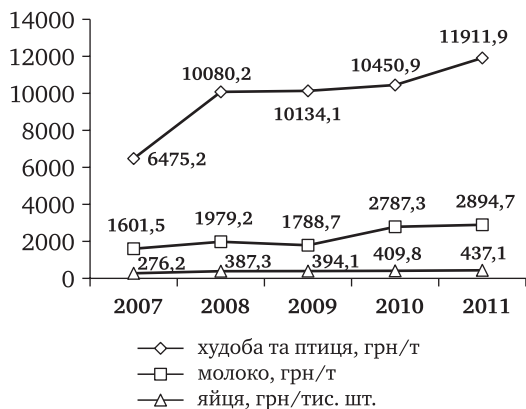
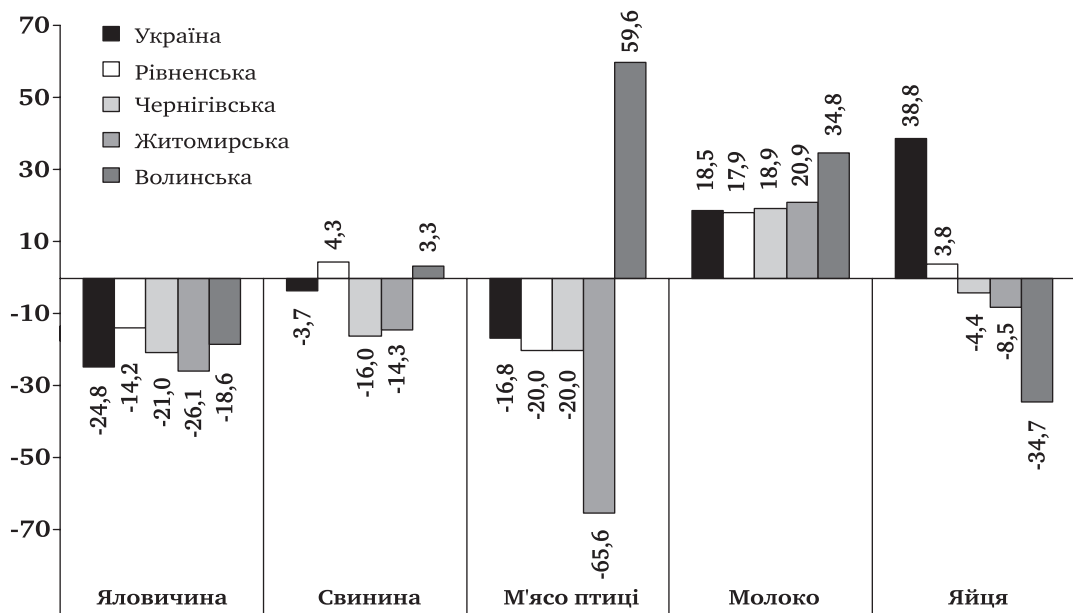

Рис. 5. Динаміка середніх цін реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами зони Полісся

нятком виробництва молока, рентабельність якого по областях регіону коливалась від 17,9% до 34,8% (по Україні 18,5%) (рис. 6).

Рівень збитковості яловичини у 2011 році в досліджуваних областях коливався від -14,2% до -26,1% (по Україні -24,8%), виробництво свинини було прибутковим у Рівненській (4,3%) та Волинській (3,3%) областях, а збитковим у Чернігівській (-16,0%) та Житомирській (-14,3%). М'ясо птиці було рентабельним лише у Волинській області

6. Рівень рентабельності продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах регіону в 2011 р., %

(59,6%) і це була найвища рентабельність даної продукції по всій Україні. Рівень рентабельності виробництва яєць в регіоні Полісся порівняно з показником по Україні (38,8%) був від'ємним, крім Рівненської області (13,8%).

До основних причин, які зумовили руйнівні наслідки галузі тваринництва і продовжують руйнівну дію, можна віднести: домінування стихійних процесів на ринку молока і м'яса; нестабільний рівень закупівельних цін, що не забезпечує стійкого беззбиткового виробництва і знижує інвестиційну привабливість галузі; відсутність інтеграційних процесів в ланцюгу виробництво–переробка–реалізація, що посилює диспаритет міжгалузевих цін; морально застаріле технічне обладнання тваринницьких ферм і комплексів, що призводить до високої енергоємності виробництва одиниці продукції та її собівартості; відсутність вигідної для товаровиробників кредитної політики; низька купівельна спроможність населення України; недосконала державна підтримка тощо.

На жаль, сьогодні держава належним чином не здійснює інтервенційні закупки, не створюються запаси продуктів, за допомогою яких можна було б протягом року утримувати на споживчому ринку певний баланс.

Україна та більшість її регіонів залишаються імпортерами продукції тваринництва. Недосконалий механізм державного регулювання цієї проблеми ставить вітчизняного виробника в нерівні умови, що може призвести до згортання виробництва. Закони ринку прості: не хочемо допомагати власному виробникові, фінансуватимемо закордонного.

Пріоритетні напрями відродження вітчизняної галузі тваринництва мають бути спрямовані перш за все на стабілізацію розвитку галузі; розвиток фермерського сектору виробництва в цьому напрямі; вдосконалення існуючих форм і способів держпідтримки розвитку галузі — формування ефективної цінової, фінансово-кредитної та бюджетної політики.

ВИСНОВКИ

Скорочення поголів'я худоби та птиці, а відповідно і виробництва продукції тваринництва, призвело до зменшення споживання населенням цієї продукції. Виробництво більшості продуктів тваринництва і надалі залишається економічно не вигідним. Нині нарізла нагальна потреба чітко визначити

пріоритети розвитку галузі скотарства, механізми її державної підтримки з урахуванням специфіки ринкової економіки та вимог СОТ.

Виходом з цієї ситуації може бути лише орієнтація на модель “трьох і” — інтеграція, інновація, інвестиція.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Мазур Н.А. Регіональний ринок продовольчої продукції та шляхи його поліпшення / Н.А. Мазур // Агроінком. — 2006. — № 3-4. — С. 12-14.
2. Месель-Веселяк В.Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2004. — № 9. — С. 3-8.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західному регіоні України / [редкол.: М.В. Зубець та ін.]. — К.: Аграрна наука, 2010. — С. 484-492.
4. Мазуренко О.В. Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва / О.В. Мазуренко, Г.В. Ковальова // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 41-46.
5. Місюк М.В. Теоретичні аспекти економічних відносин виробників продукції скотарства та підприємств по її переробці / М.В. Місюк // Економіка АПК. — 2012. — № 10. — С. 26-33.
6. Сільське господарство України: стат. збір. / [за ред. Н.С. Власенко]. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 386 с.